

PERALADA A L'EDAT MITJANA. LES EXCAVACIONS A LA PLAÇA RAMON MUNTANER I. EL JACIMENT

PER

JOAN LLINÀS i POL
MANEL MIRÓ i ALAIX
CARME MONTALBÁN i MARTÍNEZ
LLUÍS PALAHÍ i GRIMAL
JORDI SAGRERA i ARADILLA

INTRODUCCIÓ

Tot i que les primeres excavacions arqueològiques dins del nucli urbà de Peralada no es van iniciar fins l'any 1989, els resultats del seguit de campanyes endegades a partir d'aleshores i fins l'any 1993 en diversos punts de la vila han permès recollir les primeres dades segures sobre l'existència d'un poblat ibèric a la part alta del turó on s'assenta la població, així com de la represa de l'ocupació urbana a partir de la conquesta carolíngia.

Fins aleshores el coneixement arqueològic es limitava a les troballes d'una necròpoli d'incineració datable a la primera Edat del Ferro, descoberta accidentalment al segle XIX en els jardins del Palau de Peralada (Pella i Forgas 1883, p. 22). El material, conservat a l'Arxiu-Museu de Peralada, fou estudiat a fons per E. Pons i M.V. Vilà, que dataren el funcionament de la necròpoli des de final del segle VII aC fins ben entrat el segle V aC (Pons & Vilà, 1977).

La continuada troballa fortuïta de material ibèric en diversos punts del poble permetia, tanmateix, allargar aquesta cronologia fins al segle II aC (Miró & Miró, 1990, p. 77), fet que s'ha vist a bastament palesat a partir del

1989 arran de les excavacions arqueològiques, que s'han localitzat al convent de Sant Bartomeu (1989-1990), al núm. 6 de la costa del Rector (1990), a la plaça Gran (1991) i a la plaça Ramon Muntaner (1992-1993).

Els resultats obtinguts han evidenciat l'existència d'un assentament ibèric centrat a la part alta del turó, que, iniciat com a mínim a les darreries del segle VI aC, perdura fins ben entrat el segle IV aC, amb diverses estructures d'habitació documentades a la zona del convent de Sant Bartomeu (Llinàs & al. 1994, p. 99-100). A partir del segle III aC l'indret pateix una significativa transformació i esdevé un camp de sitges. Ignorem, ara com ara, on se situa la població en aquest període, que s'allargarà fins al segle II aC, en què sembla esvaïr-se definitivament, a partir de finals de la centúria, tot senyal evident d'ocupació humana.

Aquestes campanyes d'excavació també han permès aprofundir en el coneixement de la Peralada medieval, molt especialment la zona del convent de Sant Bartomeu, situat a l'emplaçament de l'antic castell dels vescomtes de Peralada i a tocar de l'església parroquial. Concretament, les troballes han permès identificar una extensa àrea de necròpoli, situable en època carolíngia, que es troba parcialment inutilitzada per l'exemple del castell medieval, del qual en coneixem parts del recinte gràcies a les excavacions del 1989-90 (Llinàs & al. 1994, p. 104-105). En aquest context, les primeres notícies històriques ens remetent a l'anomenat *Castro Tolon*, que trobem documentat a partir del segle X.

El conjunt urbà de la Peralada medieval creixerà al voltant d'aquest centre fortificat, formant el que els documents anomenen *villa Petralata*. Arran de l'incendi de la vila de l'any 1285, el castell serà destruït i canviarà d'emplaçament, propiciant un reordenament urbanístic de la zona, que es completarà a partir de 1390 amb l'aixecament del convent de monges agustines de Sant Bartomeu en el solar del castell derruït i amb la formació de l'actual plaça Muntaner, previ enderroc dels edificis preexistents. A partir d'aquest moment la planta urbanística del sector quedarà totalment fixada, amb canvis irrellevants, fins als nostres dies.

LES EXCAVACIONS A LA PLAÇA RAMON MUNTANER

Entre el 6 i el 31 de juliol de 1992 i l'1 i el 30 de setembre de 1993 es va treballar a la plaça Ramon Muntaner. El motiu de les intervencions era documentar les restes arqueològiques existents en el subsòl de la plaça, que es trobava afectada per la segona fase de les obres de pavimentació i soterrament

de la xarxa d'infraestructures de llum, telèfon i clavegueram del centre històric de Peralada.

La campanya de l'any 1992, dirigida per Manel Miró, inicià la recerca obrint una cala de 4 per 5 metres a la banda est de la plaça (zona 1), i donà com a resultat l'aparició de restes arqueològiques ja a nivell de superfície. Tenint en compte aquest fet, i que el projecte de pavimentació preveia un rebaix general d'entre 40 i 60 cm, en la campanya del 1993 es va considerar necessari obrir dues cales paral·leles de 14 x 3 m (zones 2 i 3), orientades nord-sud i separades 4 m l'una de l'altra, a fi i efecte d'excavar el màxim espai possible abans de la realització dels rebaixos.

Tal com ja indicava el sondeig de 1992, a tot el subsòl de l'àrea excavada en aquesta segona campanya aparegueren estructures d'habitació situades per damunt de la cota de rebaix de terres que preveia el projecte de pavimentació. Els resultats permeteren obtenir una interessant seqüència estratigràfica, que va facilitar l'establiment de les diverses fases de l'evolució del poblament del nucli urbà de Peralada.

FASE I. EL POBLAT IBÈRIC

Les úniques estructures d'època ibèrica descobertes a la plaça Muntaner es localitzaren al centre de la zona 2. Cal esmentar, tanmateix, que, com que no es va poder arribar a la roca mare en cap punt de les cales, cal suposar la lògica existència de molts més vestigis d'aquesta primera fase a la pràctica totalitat del subsòl de la plaça. Les restes identificades consisteixen en dos murs perpendiculars que conformen la cantonada d'una habitació. La base d'aquesta habitació és un estrat més antic –de cronologia incerta, ja que no es va poder excavar– sobre el qual es construí un anivellament, els dos murs esmentats i un nivell de circulació (fig. 1). El material sorgit en aquests estrats no permet fer gaires precisions cronològiques, però la presència de ceràmica àtica ens avisa que ens movem vers la primera meitat del segle IV aC. Tot indica, doncs, que ens trobem davant de restes pertanyents al mateix hàbitat ibèric descobert al veí convent de Sant Bartomeu durant les excavacions dels anys 1989 i 1990.

Posteriorment, els estrats que amortitzen aquesta habitació, delimitats també pels mateixos murs, no han proporcionat dades cronològiques excessivament precises. Si bé tampoc podem descartar que algun d'ells pugui ser un anivellament destinat a sostenir una nova ocupació, no sembla, en tot cas, que

la seva cronologia sigui posterior al segle IV aC. Aquest fet concorda amb la cronologia proposada a Sant Bartomeu per l'abandó de les estructures ibèriques.

FASE II. SEGLES III-II AC

Adossat a la part externa de l'esmentada habitació del segle IV aC trobem un estrat general indubtablement posterior a la construcció dels murs, però de datació desconeguda, ja que no es va poder excavar. En tot cas, és anterior a un sitja propera, que el va malmetre, de la mateixa manera que també va destruir part d'un dels murs (fig. 1). El farcit d'aquesta sitja proporcionà materials situables al final del segle III-principi del II aC, la qual cosa s'avé amb la cronologia de la major part de les sitges excavades a Peralada, tant a Sant Bartomeu l'any 1990 (Llinàs & al. 1994, p. 100-102) com a la plaça Gran l'any 1991 (Llinàs & al. 1992, p. 77).

Cal esmentar que no s'ha trobat cap vestigi de l'hàbitat romanorepublicà, tret d'un ampli conjunt de materials del segle II aC aparegut en diversos estrats d'època medieval. Per la seva singularitat i significació destaca un fragment de ceràmica campaniana A localitzat durant la campanya de 1992, que duu incís el grafit SAR, en alfabet llatí, un fet certament poc freqüent al nostre país en aquestes dates tan reculades.

FASE III. L'ESTABLIMENT CAROLINGI

Després d'un lapse de temps que abraçaria tota l'època romana i visigoda, trobem en el lloc vestigis de l'Alta Edat Mitjana. A la zona 2, sector 2 es concreten en una sitja –excavada, al seu torn, dins la sitja d'època ibèrica tardana, abans esmentada– i en les restes aïllades d'un paviment i d'un possible mur, malmesos per reformes posteriors.

A la zona 3, on no s'han pogut excavar restes d'època ibèrica, els vestigis més antics es concentren en els sectors 1 i 2 (nord i centre de la zona; fig. 3). Hi tenim una segona sitja, que es va localitzar en el límit nord del sector 2, de la qual només se n'ha conservat el fons i un escàs marge de parets, que mostren unes característiques molt típiques en aquests tipus de dipòsits, com ara la planta circular i les parets i el fons revestits d'argila endurida pel foc. Es fa difícil determinar la superfície que abastava l'àmbit on

s'ubicava aquesta sitja; en tot cas sembla que es tancava pel nord amb un mur de pedra seca que el separava –almenys a la zona 3– de la zona habitada.

Possiblement, hem de buscar l'origen d'aquest nucli habitat alt-medieval en algun mur que només es va descobrir parcialment en aquest sector. De tota manera, no poden ser gaire més tardanes una sèrie d'estructures d'habitació que defineixen un mínim de dues estances individualitzades, d'arquitectura humil, orientades segons els punts cardinals, i de les quals tenim poques dades (fig. 3).

Al sud-oest, el desnivell del turó pren un pendent més pronunciat, que s'hauria anat omplint de manera natural en altres temps i que ara s'aprofita potser com un femer, si fem cas de la gran massa de matèria orgànica i fang allí dipositats.

És pràcticament impossible establir una datació precisa per aquestes primeres intervencions medievals, però sembla que s'han de situar en època carolíngia (segle IX-principi del X), ja que –si més no les estructures de la zona 2– s'assenten sobre el nivell medieval estratigràficament més antic dels identificats en aquesta excavació.

FASE IV. L'ESTRUCTURACIÓ URBANA ALT-MEDIEVAL

Amb posterioritat es detecten un seguit de reformes d'importància. En el sector 2 de la zona 2 es concreten en un retall, que malmet tant restes ibèriques com de la fase anterior, i que es realitza arran de la construcció de les estructures més antigues, localitzades fins ara al sector 3, a migdia.

Els sectors 1 i 2 d'aquesta zona, per tant, restaran a l'exterior dels hàbitats bastits a la fase IV.

De l'estança construïda en aquest moment al sector 3, a migdia, n'hem delimitat tres murs (fig. 4) amb el seu corresponent nivell de circulació, constituït per un paviment de lloses de pissarra col·locades damunt una preparació de morter de calç. Els murs només conserven dues filades de pedres (les restes excavades no superen mai els 40 cm d'alçada), mentre que la tècnica constructiva utilitzada és la mateixa dels murs contemporanis que trobarem a la zona 3, és a dir, la paret, de fang, s'aixeca sobre un sòcol de pedra (còdols i pedruscall) que s'assenta directament sobre el paviment o sobre un petit rebaix de molt poca profunditat (3-5 cm).

És interessant destacar que el mur que tanca l'estança pel seu costat nord es perllonga fins a la zona 3. La relació entre ambdós murs, malaurada-

ment, no s'ha pogut concretar en no haver-se pogut excavar l'espai entre les dues zones, tot i que podem hipotetitzar entorn de la possibilitat que ambdues estructures pertanyessin a un mateix edifici o, fins i tot, a una mateixa estança. Pel que fa a la funcionalitat d'aquesta habitació, ara per ara, amb les dades que tenim, no ens és possible precisar-la, ja que desconeixem tant la seva planta completa com la seva relació amb d'altres estances.

La zona 3, a ponent, queda completament ocupada per edificis de nova construcció, que constitueixen, de fet, una reestructuració i una ampliació dels habitatges anteriors (fig. 4). Així, en el sector 1, unes noves habitacions se superposen a les més antigues, que sovint són utilitzades com a fonamentació. Les anivellacions de terreny, però, són escasses, fet que denota una ocupació ininterrompuda en el temps entre fase i fase. Es repeteix l'orientació dels murs, però la distribució es transforma fins a conformar tres estances correlatives.

En els sectors 2 i 3 es construeix damunt del sitjar un edifici orientat de nord-oest a sud-est, amb dues estances ben diferenciades. La primera es troba situada en el sector 2 i té un paviment de morter de calç, molt destruït per les rases modernes, mentre que la segona, veïna de l'anterior, s'ubica en el sector 3, a migdia. La tècnica constructiva emprada repeteix els models anteriors, però les restes conservades permeten apreciar-ne millor els detalls. Els sòcols de pedra es fonamenten sobre els paviments –de terra trepitjada o de morter lleuger de calç–, o bé a molt poca profunditat. Damunt d'aquests sòcols es basteixen les parets de fang, que es troben revestides amb una fina capa de morter de calç. La coberta, de fusta, és coronada per un teulat que fa servir ja exclusivament la teula corbada o aràbiga.

És molt interessant esmentar, també, que en el sector 2 l'antic pendent ocupat fins aleshores pel femer ha quedat totalment anivellat i s'ha transformat en un lloc de trànsit planer, que tant podria haver estat una placeta com un carrer tancat.

La cronologia d'aquestes estructures, tant de la zona 2 com de la zona 3, cal portar-les, amb tota probabilitat, entre el segle X i la primera meitat del XI.

FASE V. LA FORJA I L'EVOLUCIÓ MEDIEVAL DEL SECTOR

A continuació té lloc la construcció de la forja de ferro, localitzada a la zona 1 i al sector 3 de la zona 2 (fig. 6). Es tracta de l'únic àmbit de l'excaució del qual s'ha pogut establir amb precisió la seva funcionalitat i la seva cronologia (segona meitat del segle XI), gràcies a la troballa, sota el paviment

de l'estança, d'un mancús d'or bilingüe datable cap a l'any 1067, encunyat a Barcelona durant el comtat d'En Ramon Berenguer I¹.

Com en tota la resta de l'excavació, l'habitació de la forja tampoc es va poder delimitar en la seva totalitat. Es van trobar els murs del costat nord, est i oest, però no es va poder veure com tancava l'estança per migdia. El material emprat en la construcció dels murs d'aquesta habitació (còdols i pedruscall lligats amb fang) és el mateix que l'utilitzat en els murs de la fase IV, si bé la tècnica constructiva presenta alguns canvis significatius respecte a la utilitzada en la fase anterior. D'una banda, el sòcol de pedra s'aixeca clarament sobre una trinxera de fonamentació i de l'altra, l'amplada és més gran (80 cm). En definitiva, es tracta d'un sòcol més poderós que els de la fase IV i sembla, per tant, que havia de suportar un edifici de més envergadura. El que ara per ara se'ns escapa és si aquestes majors dimensions (que comporten un esforç més gran en la inversió constructiva) són degudes només a la funcionalitat de l'edifici o si també cal relacionar-les amb una evolució en la millora de les edificacions d'aquest moment respecte a les de la fase anterior.

Adossada a la cara interna del mur de tanca septentrional es va documentar una estructura de planta circular identificada com un forn de forja. El forn conservava un llit de pedres en disposició plana i el testimoni d'una petita cúpula que el devia cobrir, també feta amb lloses, però disposades en vertical, seguint la tècnica de les falses cúpules fetes per aproximació de filades. La base del forn descansava sobre una cubeta d'1 m de diàmetre i amb una profunditat màxima de 25 cm. Entremig de les lloses que componien aquesta base es van recuperar abundants restes d'escòria i de mineral de ferro, interessants troballes a les quals cal afegir que, pels voltants de la forja i cobrint en bona part el seu nivell de circulació, va aparèixer un estrat de cendres amb moltes inclusions de petits fragments d'escòria de ferro i també d'altres productes ara per ara no identificats².

Hem d'esmentar també que la presència de tres forats de pal al costat del forn ens parlen de l'existència d'una petita estructura de fusta (una mena de lleixa) relacionada, possiblement, amb les tasques de la forja. El paviment de l'habitació, per la seva banda, era homogeni i constituït a base d'argila compactada amb grava.

¹ Vegeu dins d'aquest mateix estudi la part II, *Un mancús de Ramon Berenguer I*.

² Caldria una anàlisi química de les mostres d'escòria recollides per tal de poder verificar el tipus de metall que es va treballar en aquest forn. Altrament, encara no està resolt definitivament el dubte de si aquest forn era utilitzat només per a la forja del metall o era utilitzat també per fondre el mineral.

Relacionat amb aquesta nova construcció hi trobem, al sector 2, un anivellament que amortitza les restes caigudes del mur més septentrional construït a la fase anterior. Tota l'àrea al nord de la forja continuarà trobant-se en aquesta nova etapa a l'exterior de les estructures construïdes, amb la diferència que ara servirà d'abocador. Per al funcionament d'aquest abocador s'excavaran successives cubetes, que serviran de recipient de les deixalles. La primera cubeta s'ubica al sector 1 i la seva gran profunditat destrueix tant les restes ibèriques com la de les primeres fases medievals. Aquest fet explica la gran abundància de materials antics trobats en estrats de cronologia indubtablement medieval. Aquesta cubeta, delimitada a migdia per una petita estructura de pedres, es troba farcida per tres nivells successius amb gran quantitat de restes orgàniques. A continuació, i formant part del mateix abocador, s'excava una nova cubeta, no tan profunda però més extensa, ja que afecta també la meitat nord-est del sector 2. Aquesta nova rasa destrueix estrats de la fase IV i part de l'abocament immediatament anterior, i es troba farcida per un nivell que també conté nombroses restes orgàniques. Encara s'excavarà una tercera cubeta, més petita i, com la primera, delimitada per un muret. Aquesta nova rasa es troba farcida bàsicament per cendres i constitueix el darrer moment d'aquest abocador, que funciona contemporàniament amb la forja.

A la zona 3, durant aquest període de temps també s'observen canvis. En el sector 1, una nova reforma comença enderrocant dos murs, la tàpia dels quals es reutilitza ara com una excel·lent base de pavimentació. Només cal aixecar dos nous murs, i el resultat és la construcció de tres noves estances sobreposades a les anteriors.

En el sector 2 les reformes es concreten en la construcció d'un cos d'edifici amb dos murs orientals segons els eixos cardinals, que també destrueixen i amortitzen els murs i el sòl anteriors. El paviment de la nova habitació continua la tradició constructiva de la terra trepitjada, tanmateix s'endevenia un nou concepte arquitectònic que tendeix a una major solidesa: els murs presenten per primer cop una veritable fonamentació i la tècnica de les parets vistes és més depurada. En el sector 3, en canvi, no s'ha detectat cap indici de canvi perquè l'estança construïda en aquest punt a la fase anterior continua funcionant.

La zona de pas urbana continua oberta i sense alteracions. Tan sols cal esmentar que en aquest espai s'hi construeix una mena de pou o dipòsit excavat en el subsòl, a molta profunditat, fet d'obra, i del qual no n'hem arribat a copsar la funcionalitat.

Més amunt hem assenyalat que la tècnica constructiva de la forja presentava una sèrie de canvis (una major complexitat) respecte a la utilitzada fins aquell moment. A aquest fet, després d'analitzar les restes aparegudes a la zona 3, cal afegir l'evidència que les construccions de la fase V presenten una lleugera modificació en l'orientació respecte a les de la fase anterior, la qual cosa fa pensar en una reordenació de la trama urbana d'aquest sector de la vila, que es manifesta en la destrucció de les edificacions de la fase IV, que alguns indicis farien pensar que foren violentes o, si més no, accidentals. Sigui com sigui, els edificis que veiem aparèixer a la fase V es construeixen directament sobre els estrats de destrucció de les edificacions anteriors i el seu canvi d'orientació, les seves majors dimensions i la nova tècnica constructiva utilitzada ens mostren una modificació en l'estratègia d'ocupació del sòl per part dels pobladors de Peralada a partir de la segona meitat del segle XI.

Mentre funcionen les estructures de la fase V no es detecta cap modificació d'importància. Tan sols cal assenyalar que a la zona 2, en un moment indeterminat que potser calgui situar al segle XIII, hom amortitza l'abocador amb una important aportació de terres. En un extrem del sector 1 ara hi trobem uns nivells, molt malmesos a causa de la seva superficialitat respecte del nivell de la plaça, entre els quals destaquen les restes d'un paviment i d'una amortització.

El final d'aquesta fase ve marcat per un nivell de destrucció, localitzat sobretot arreu de la zona 3. A l'espai de carrer s'han conservat les cendres i carbons trepitjats d'un incendi, que afecten totalment diversos estrats, mentre que l'estança del sector 3 quedarà destruïda: es cremen els cairats del sostre, que fan esfondrar les teules corbades sobre el paviment de terra trepitjada i arrossegar part del mur. L'ensorrament de la casa devia ser frapant, ja que hem pogut constatar que moltes de les teules queden clavades en el sòl per la violència de l'impacte. No sabem què succeeix amb els altres edificis, perquè durant la fase posterior es rebaixaran aquests nivells, sense que se'n deixi cap rastre.

Es fa molt difícil datar aquesta destrucció, ja que el material ceràmic recuperat només ens indica que ha de ser anterior al segle XIV. Cal esmentar, també, que entre l'incendi i les reformes urbanístiques posteriors –segles XIV i XV– hi ha un lapse de temps que ha d'abastar alguns anys, en el decurs dels quals algunes cases es poden reparar, però d'altres restaran abandonades i en estat ruïnós.

La documentació escrita ens indica que l'any 1285, en temps de Pere II i durant la guerra contra la croada dirigida pel rei Felip I d'Ardit de França, la

vila de Peralada va patir el pillatge dels almogàvers, que saquejaren i incendiaren la població i el castell. És factible relacionar aquests fets amb el nostre incendi, i més si tenim en compte que les excavacions del veí convent de Sant Bartomeu van detectar registres de destrucció del vell castell en un context material i cronològic semblant (Llinàs & al. 1994, p. 106; Llinàs & al. en premsa).

FASE VI. LA BAIXA EDAT MITJANA

A la zona 3 s'observa, a partir d'aquest moment, un canvi urbanístic radical que trenca amb quasi tots els paràmetres propis de les fases precedents (fig. 8). L'únic element de continuïtat és el carrer que abans ja havíem trobat com una plaça o un pati obert al trànsit i que ara es transforma com una via perfectament definida en direcció nord-sud. Així, en el sector 1, totes les cases són arrasades per poder habilitar l'espai com a zona de pas, i quelcom semblant succeeix amb la casa destruïda anys enrera en el sector 3. En el sector 2, el mateix carrer puja de nivell com a conseqüència de la runa aportada per l'enderroc de les cases veïnes. Es construeixen nous habitatges, que s'arreglaren fent façana davant del carrer, tal com es pot comprovar, sobretot, en el sector 1.

Arquitectònicament les diferències amb les fases anteriors també es perfilen amb nitidesa. Els nous murs tenen rasa de fonamentació i uns sòlids fonaments, mentre que les parets són totes de pedra i utilitzen còdols carejats per la part vista i lligats amb un morter de calç compacte.

A la zona 2, en canvi, únicament s'hi constata la presència de dues sitges, que s'amortitzen amb tota probabilitat al segle XIV. Possiblement, la inexistència d'estratigrafia d'aquesta fase és deguda al fet que, per construir la superfície de l'actual plaça, aquest punt, que quedava a una cota més alta, va haver de ser retallat.

FASE VII. LA PLAÇA MUNTANER

Al començament del segle XV, coincidint amb la construcció del veí convent de Sant Bartomeu, s'enderroquen les cases dels voltants, transformant l'espai que avui es coneix com a plaça Muntaner. Els nombrosos terraplenaments farceixen i anivellen tota la zona 3 fins quasi l'alçada actual. Les actua-

cions posteriors a la plaça es concreten en els vestigis inconnexos d'un mur en el sector 2, i les restes d'una massa enorme d'escòria de ferro trobada en el mateix sector, que denoten la persistència d'una certa activitat industrial centrada a les cases de ponent de l'antic carrer, i que ara delimiten la plaça per aquella banda.

Finalment, hem d'assenyalar l'obertura d'unes potents rases en direcció est-oest, de les quals n'hem identificat tres, i que malmeten part de l'estratigrafia del jaciment. Pel material que les farceix, hem de portar la seva cronologia al segle XIX o, fins i tot, a principi del XX.

CONCLUSIONS

Si deixem de banda les fases d'època ibèrica (I i II), localitzades de manera molt parcial a causa del caràcter encara inconclòs i incomplet de la intervenció arqueològica, no hi ha cap dubte del gran interès del conjunt de dades que ha aportat el subsòl de la plaça Muntaner per al coneixement de la Peralada de l'edat mitjana. Val a dir, en aquest sentit, que la continuació dels treballs arqueològics en un espai obert tan gran com és aquesta plaça podria esdevenir clau per a la comprensió de les diverses fases del poblament humà que, des de fa més de vint-i-cinc segles, s'ha desenvolupat en el turó on actualment s'alça el nucli peraladenc.

És, doncs, especialment remarcable la complexa seqüència estratigràfica descoberta a la plaça Muntaner, que cobreix de manera pràcticament ininterrompuda la totalitat de l'edat mitjana, des del mateix moment de la conquesta carolíngia. Com hem vist, les diverses fases en què, en funció de les troballes realitzades, hem pogut subdividir aquest dilatat període (fases III a VI) proporcionen un cabal d'informació importantíssim per a la comprensió de l'evolució urbanística i de l'activitat humana que es desenvolupà en aquest indret. Per la seva significació, en volem destacar alguns aspectes, a tall de conclusió:

- Les fases III i IV les podem dur als segles IX i X, immediatament després de l'hiatus de població en època romana i visigoda i de la conquesta carolíngia. Si a la part alta del turó, a Sant Bartomeu, hi foren localitzats, d'aquest moment, diversos enterraments, ara comptem amb els primers vestigis certs d'ocupació medieval, amb restes de murs i paviments. Aquesta etapa històrica, des del punt de vista de la cultura material, es caracteritza per la precarietat i la pobresa tant de les construccions com dels materials ceràmics.

- A partir de la primera meitat del segle XI es detecta una transformació de l'estructura urbana anterior, que vindria a coincidir, a grans trets, amb la construcció del castell dels vescomtes de Peralada. És ara quan es produeix un canvi d'orientació de les edificacions, acompanyat de la modificació de la seva funcionalitat: la zona excavada sembla convertir-se en una àrea de treball dels metalls, tal com palesen la forja i la gran quantitat d'escòria de ferro en els estrats corresponents.

- Al segle XV la plaça Muntaner adquireix la seva fesomia actual. L'obertura de l'espai de la plaça coincideix amb la construcció, a l'emplaçament de l'antic castell, del convent de monges agustines de Sant Bartomeu.

- Si exceptuem la informació –d'altra banda prou valuosa– aportada pel manuscrit de Ramon Berenguer I (vegeu l'estudi numismàtic adjunt), les dificultats més serioses a l'hora de realitzar la nostra investigació històrica i arqueològica les hem trobat en la poca fiabilitat cronològica dels materials ceràmics medievals anteriors al segle XIV. Això ha constituït –i constitueix encara en la pràctica totalitat dels jaciments alt-medievals del nostre país– un handicap francament difícil de superar que tan sols palia l'existència de documentació escrita.

Tanmateix, la recent identificació d'un tipus molt concret i característic de ceràmica medieval, la ceràmica espatulada, constitueix un avenç significatiu que, indubtablement i a mesura que s'aprofundeixi en el seu coneixement, pot oferir un ajut inestimable a l'arqueòleg medievalista. La troballa en estratigrafia de diversos fragments d'aquest tipus ceràmic a la plaça Muntaner de Peralada ha proporcionat algunes dades que creiem que poden contribuir a conèixer-la millor i, a la vegada, a esbossar amb més claredat la seqüència cronològica de l'estratigrafia excavada per nosaltres.

Identificada per E. Riu a Barcelona i jaciments propers (Riu, 1991), es caracteritza morfològicament per presentar generalment cuita oxidant i un acabat extern espatulat, i tipològicament per un repertori formal constituït bàsicament per sitres (vasos globulars amb boca ampla, vora exvasada, vessador, una nansa i fons bombat). La seva cronologia, inicialment força imprecisa, s'ha pogut definir lleugerament amb posterioritat. En aquest sentit, destaquen les dades extretes de l'excavació dels claustres del monestir de Sant Pere de Rodes que, ultra confirmar l'expansió cap al nord-est de Catalunya d'aquest tipus ceràmic, fins aleshores només identificat en aquesta zona a Sant Martí d'Empúries, permetia situar-lo en un lapse cronològic que arrencaria a mitjan segle X i que, a tot estirar, arribaria fins les dècades centrals del segle XII (Mataró & al. 1992; Mataró & al. 1994, p. 150).

Els nivells més antics on palesem la presència de ceràmica espatulada a la plaça Muntaner es localitzen a la zona 3, en la refecció de pavimentacions relacionades encara amb l'etapa final del funcionament de les estructures de la fase III, cosa que ens portaria al segle X, sense majors precisions i que confirma que al segle IX no s'ha difós encara aquest tipus de vaixel·la. És a la fase IV on la ceràmica espatulada apareix ja amb força. Mentre a la zona 3 en trobem en els nivells més antics del carrer allí identificat, a la zona 2 és especialment destacable tant als estrats de construcció com d'utilització de les habitacions pertanyents a aquest període, situable entre els segles X i XI. Els nivells de formació de la fase V, a la qual pertany la forja i, per tant, el mancús de Ramon Berenguer I anteriorment esmentat, han proporcionat també diversos fragments de ceràmica espatulada, així com el farcit de la primera de les tres cubetes d'abocament que comencen a funcionar a partir d'ara. El bastiment de la forja el podem portar a la segona meitat del segle XI, o poc més tard, i el farcit de la primera cubeta a unes dates afins. És interessant destacar que el gran farcit de la segona cubeta d'abocador, lleugerament més tardà, no ha proporcionat cap fragment de ceràmica espatulada, la qual cosa provaria que la seva desaparició molt possiblement s'esdevingui en el transcurs del segle XII.

El repertori formal exhumat a Peralada, malauradament, és escàs i fragmentat. Amb un total de 12 vores espatulades, predominen, com és habitual, les formes exvasades, amb 8 exemplars. De les quatre restants, dues són vores de perfil vertical, la tercera pertany a una peça de vora tancada i la quarta és un vessador. Podem afegir-hi, a més, dues nanses amb la típica secció plana. Amb una col·lecció tan escassa, no hem pogut diferenciar, en cas d'existir, peculiaritats d'ordre cronològic en aquestes formes, si bé cal esmentar que moltes d'elles pertanyen a moments avançats d'aquesta producció (farcit de les cubetes), entre la segona meitat del segle XI i la primera del XII.

BIBLIOGRAFIA

- BADIA J. (1978). *L'arquitectura medieval de l'Empordà, vol. II-A, l'Alt Empordà*. Girona.
- LLINÀS, J.; MERINO, J.; MIRÓ, M. & PEDRÓN, M.J. (1992). "Excavacions arqueològiques a la plaça Gran (Peralada, Alt Empordà)", *I Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, Sant Feliu de Guíxols, p. 71-77.
- LLINÀS, J.; MERINO, J.; MIRÓ, M. & PEDRÓN, M.J. (1993). "El campament romà de Peralada: Una fortificació d'època republicana al hinterland d'Empúries", *Pre-Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, vol. II, Tarragona, p. 202-203.
- LLINÀS, J.; MERINO, J.; MIRÓ, M. & PEDRÓN, M.J. (1994). "Les excavacions a l'antic convent de Sant Bartomeu (Peralada, Alt Empordà) 1989-1990. Dels orígens del món ibèric a la revolució feudal", *Tribuna d'Arqueologia 1992-1993*, Barcelona, p. 95-106.
- LLINÀS, J.; MIRÓ, M.; MONTALBÁN, C.; PALAHÍ, L. & SAGRERA, J. (1994). "Excavacions d'urgència a la plaça Ramon Muntaner (Peralada, Alt Empordà)", *II Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, Torroella de Montgrí, p. 147-155.
- MATARÓ, M.; BURCH, J.; PUIG, A.M.; VIEYRA, G. & CARRASCAL, C. (1992) *Sant Pere de Rodes 1992, Memòria d'Excavació*, inèdita.
- MATARÓ, M.; BURCH, J.; CARRASCAL, C.; PUIG, A.M.; VIEYRA, G. & RIU, E. (1994). "Sant Pere de Rodes (el Port de la Selva, Alt Empordà). Les excavacions del 1990 al 1992 i les propostes del Pla director", *Tribuna d'Arqueologia 1992-1993*, Barcelona, p. 139-156.
- MIRÓ, M. & MIRÓ, M.T. (1990). "El poblament antic de Peralada: noves dades", *Cypsela*, VIII, Girona, p. 73-77.
- PELLA i FORGAS (1883). *Historia del Ampurdán*, Barcelona.
- PONS, E. & VILÀ, M.V. (1977). "Nuevos aportes al estudio de la necrópolis de Peralada (Girona)", *XIV Congreso Nacional de Arqueología*, Vitoria, 1975, Saragossa, p. 671-694.
- RIU, E. (1991). "La ceràmica espatulada de Barcelona", a *Ceràmica medieval no Mediterràneo Occidental*, Lisboa, 1987, Lisboa, p. 587-592.

PERALADA A L'EDAT MITJANA. LES EXCAVACIONS A LA PLAÇA RAMON MUNTANER. I. EL JACIMENT

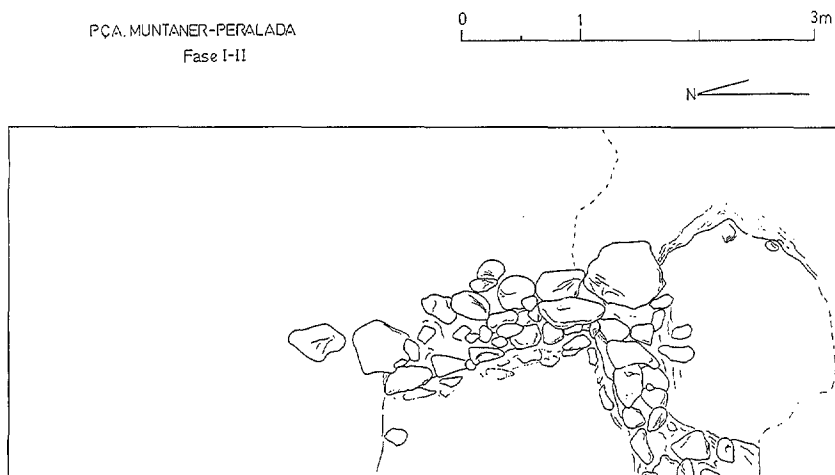

Fig. 1. Fase I i II. Planta.

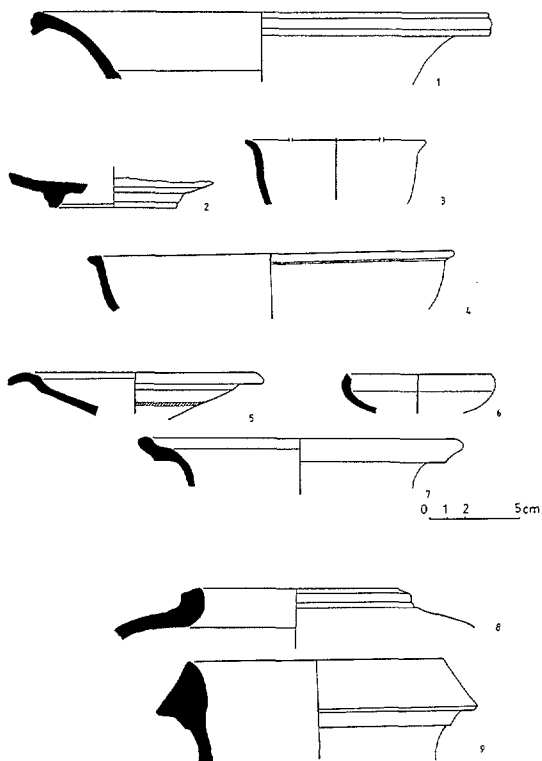

Fig. 2. Material ceràmic.
Fase I: 1 i 2, Grega d'Occident; 3, Àtica de vernís negre. Fase II: 4, Àtica de vernís negre; 5, Campaniana A; 6, Grisa de la costa catalana; 7, Ibèrica pintada; 8, Àmfora ibèrica; 9, Àmfora greco-itàlica.

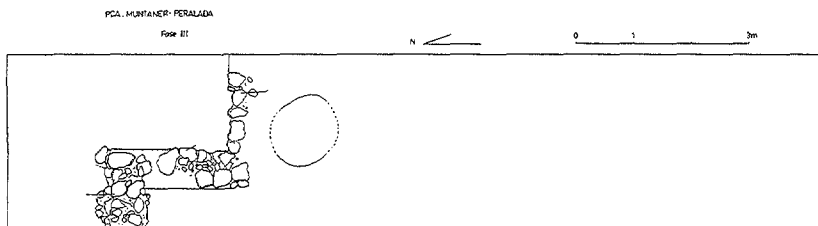

Fig. 3. Fase III. Planta.

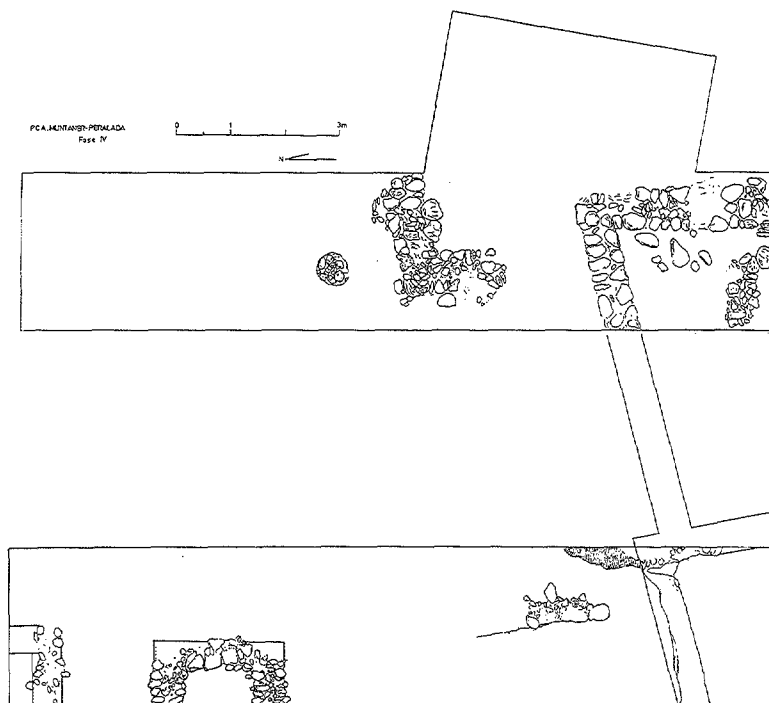

Fig. 4. Fase IV. Planta.

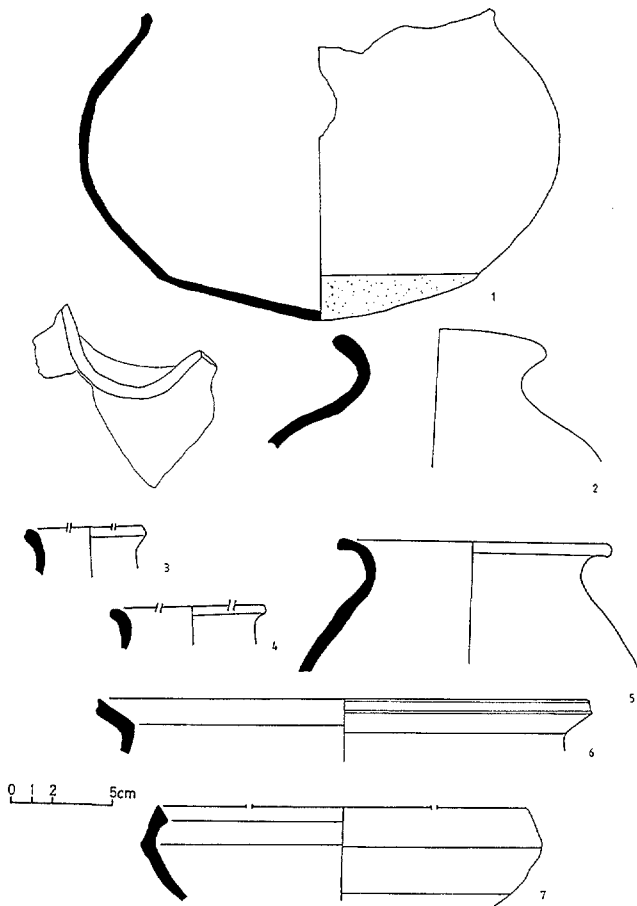

Fig. 5. Material ceràmic. Fase III: 1 a 4, Grollera reduïda a torn. Fase IV: 5 a 7, Grollera reduïda a torn.

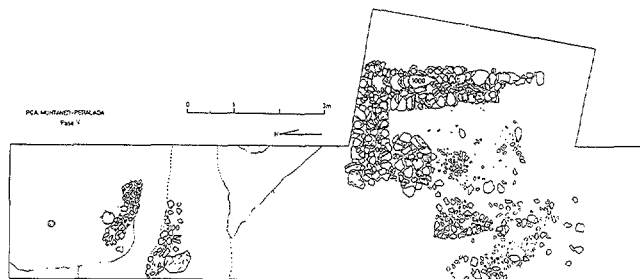

Fig. 6. Fase V. Planta.

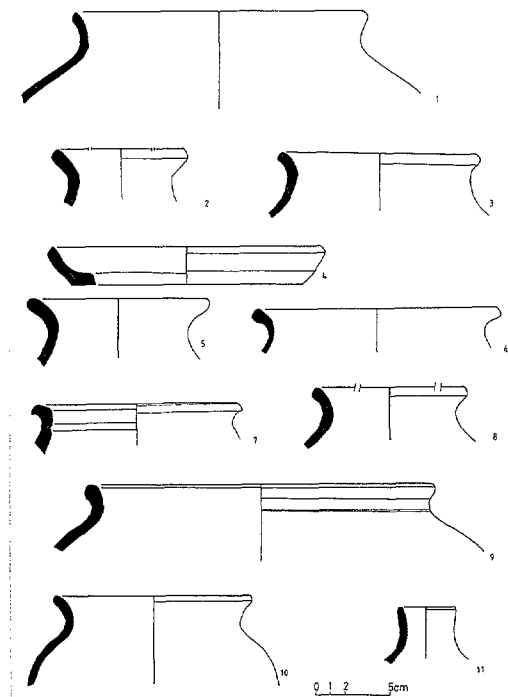
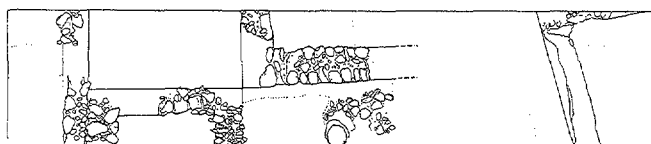

Fig. 7. Material ceràmic. Fase V: 1, Grollera reduïda a torn; 2, Grollera oxidada a torn; 3 a 6, Grollera reduïda a torn; 7, Grollera oxidada a torn; 8, Espatulada; 9 a 11, Grollera reduïda a torn.

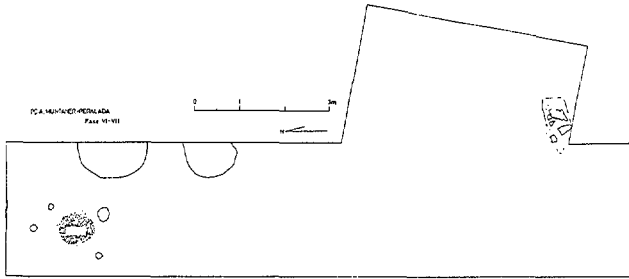

Fig. 8. Fase VI. Planta.

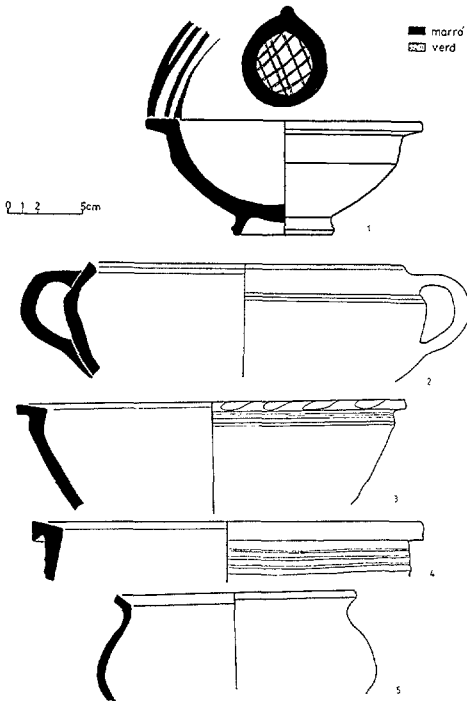
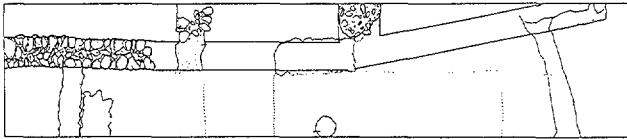

Fig. 9. Material ceràmic. Fase VI: 1, Verd i manganès; 2, Vidrada; 3, Grollera oxidada a torn; 4 i 5, Grollera reduïda a torn.